

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֵמְדָּת יָמִימ׳ HEMDAT YAMIM

עקב תשע"ו

פרשת שבוע

להתחיל מאלף, האות הראשונה

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

בתחילת הפרשה מופיעה הברכה הגשמית המובטחת לעם ישראל:

"עַקֵּב תִּשְׁמְעוּן אֶת הַמְּשָׁפְטִים הָאֵלֹהִים וְיִשְׁמְרֶתֶם וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם"

"וְאַהֲבֶךָ וְיִבְרְכֶךָ וְיִבְרֹךְ פְּרִי בִטְנְךָ וּפְרֵי אֲדָמָתְךָ דְגִנְךָ וְתִירְשֶׁךָ וְיִצְהַרְךָ שְׁגַר אֶלְפִיךָ וְעִשְׂתֶּרֶת צֹאנְךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְתַתְּ לְךָ" (דברים ז' יב-יג).

ננסה לבאר את הביטוי שְׁגַר אֶלְפִיךָ.

אונקלוס תרגם: "בקרי תורך" ובעקבותיו רש"י "ולדי בקרך", לפי זה אלף בעברית פרושו בקר=שור.

כבר העיר על כך אבן עזרא וכתב: "ומפרש גדול היה בספרד והוציא טעם למה קראו העברים הבקר בשם 'אלף'". כדוגמא, הביא

אבן עזרא את הפסוק מספר תהילים: "אֲלוֹפִינוּ מְסָבִילִים אֵין פֶּרֶץ וְאֵין יוֹצֵאת וְאֵין צְנֻחָה בְּרַחֲבֵינוּ" (קמ"ד פסוק יד).

גם הרד"ק פירש שם "אלופינו, שְׁנַרְיָנוּ. וכן: שגר אלפיך (דברים כח, ד). מְסָבִילִים, רוצה לומר, שְׁנַרְיָנוּ חזקים ומלאים, ויכולים לסבול משא עבודתם, בחרישה ובמשוך העגלות".

כך נבין גם את הפסוק בו הנביא ירמיהו תיאר את מצוקתו, תלאותיו והצרות שאנשי ענתות עשו לו: "וְאֲנִי כְּכֶשֶׁל אֶלְפִי יוֹבֵל לְטְבוּחַ" (פרק יא יט) שרש"י בשם דונש פירשו: "לפי שאני מודיעם הרעה הם אומרים להרגני, ... ככבש ו(כ)פר אשר יובל לטבח, ואלוף כמו שגר אלפיך".

בדיקה בשפות קרובות תגלה כי ביוונית **אלפו** פירושו שור ואכן האלפא (האות הראשונה באלף בית היווני) צורתה כראשו של הפר. מכאן נוכל להבין דבר נוסף. יוסף בכור בניה של רחל אמנו מכונה שור, בברכותיו של משה רבנו:

"בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הִדָּר לוֹ וְקָרְנֵי רְאִים קָרְנָיו בְּהֵם עֲמִים יִגְנַח יְחִדּוֹ אֶפְסֵי אֶרֶץ וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אֶלְפֵי מְנַשֶּׁה" (דברים ל"ג יז).

לכן מובא במדרש כי כדי להוציא את עצמות יוסף ממצרים, היה צריך משה רבנו לכתוב על הצרור את המילים "עלה שור". וז"ל

המדרש: "ויקח משה את עצמות יוסף, מנין יודע משה היכן יוסף קבור? אמרו סרח בת אשר נשתיירה מאותו הדור, היא הודיעה

את משה היכן יוסף קבור. עמדו מצרים ועשו לו ארון של מתכת ושקעוהו בנילוס. בא משה ועמד על נילוס, נטל צרור וחקק בו עלה

שור וצווח ואומר יוסף הגיעה שעה שהקב"ה גואל את בניו והשכינה מעכבת לך וישראל וענני כבוד מעכבין לך, אם אתה

מגלה את עצמך מוטב ואם לאו הרי אנו נקיים משבועתך, מיד צף ועלה ארונו של יוסף" (מדרש תנחומא (ורשא) פרשת בשלח) (ב) [יג, יט].

נסביר את הדברים בדרך הבאה. בחצי השני של ספר בראשית נתגלע ויכוח בין האחים - בני יעקב, מי הוא המנהיג, מי הוא

הראשון? כמה וכמה טענו לכתר זה: ראובן, שמעון + לוי ויהודה, ולעומתם יוסף. כאשר יוסף השביע את אחיו שלא יצאו ממצרים

בלי עצמותיו, הוא בעצם הטיל עליהם את האחריות על תיקון הורדתו למצרים והחזרתו לארצו. ארונו של יוסף שהיה קבוע

במחנה לוי, סמוך לאהלו של משה רבנו, ביטא את שותפותו של יוסף בהנהגה המוציאה את העם ממצרים והמוליכה אותם לארץ

ישראל. כשמשו רבנו כינה את יוסף - שור, הוא בעצם הכריז אתה הראשון אתה **האלף** אתה מוביל את כולם אחרך.

לפי זה, לא רק ספר בראשית מסתיים במצב בו יוסף הוא המנהיג, גם ספר דברים מסתיים בהכרזה מסוג זה. כדי להגיע למשיח בן

דוד, יש צורך קודם כל במשיח בן יוסף (נפנה את קוראינו היקרים למאמרו המאלף של מרן הראי"ה "המספד בירושלים" בנושא

זה).

הבה נתפלל כי נזכה למנהיגים כמו יוסף הצדיק, משה רבנו ודוד המלך, בדרך לגאולה שלמה.

לע"נ ר' אליהו כרמל ז"ל נלבי"ע ח' באייר תשע"ו	לע"נ מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע י"ז בסיוון תשע"ד	לע"נ רבי יעקב בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג ז"ל	לע"נ ר' מאיר בן יחזקאל שרגא ברכפלד ז"ל	לע"נ מרת שרה ונגרובסקי בת ר' משה זאב ע"ה נלבי"ע י' בתמוז תשע"ד	לע"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל נלבי"ע ט' בכסלו תשס"ט
---	--	--	---	--	---

לע"נ יחזקאל צדיק ז"ל, נלבי"ע י"א באייר תשע"ו

מש' ארץ חמדה' אבלה על מותו של חברנו האהוב הרב ראובן אברמן ז"ל, חבר הנהלת 'ארץ חמדה' איש תורת אמת שגורה בפיו, מחנך דגול ואיש המעלה מכל הבחינות.

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

Eretz Hemdah

2 Bruriya St. POB 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה, ע"ר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

www.erezhemdah.org info@erezhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

לשמור ולא לחלק' - חיובי השמירה בכספים המיועדים לחלוקה לצדקה הרב עקיבא כהנא

בגמרא (בבא קמא צג ע"א) מובא סיפור על רב יוסף שהגיעו אליו כספים רבים לחלוקה לעניים המתגוררים בעירו. את הכספים הוא העביר לשמירה אצל אדם אחר, שממנו נגנבו הכספים בפשיעתו. רב יוסף קבע שהוא חייב לשלם. אביי התקשה שהרי חיובי שמירה של התורה הם רק במקרה שבו 'כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור', דווקא כשהכסף מיועד לשמירה עבור אדם מסוים, ולא כשהכסף מיועד לחלוקה לעניים, אז גם כשהשומר פשע אינו חייב לשלם. למרות זאת רב יוסף לא חזר בו מהדין, אלא הסביר שכיון שבמקרה הזה הכסף מיועד לעניים מסוימים, לכן השומר חייב, כי זה נחשב כשמירה עבור אדם מסוים ולא כשמירה עבור חלוקה.

בפוסקים (רמב"ם שאילה ה, א ושולחן ערוך סימן שא, סעיף ו) נפסקה ההלכה כדברי רב יוסף. הרמב"ם כתב טעם נוסף לפטור והוא שממון הצדקה הוא 'ממון שאין לו תובעים'. כלומר, אין מי שיתבע את הכסף, שהרי אין עני מסוים שלו הכסף שייך. המחנה אפרים (טובת הנאה סימן א, שומרים טז) דייק מרש"י (ד"ה לשמור) שהפטור למפקיד ממון צדקה קיים רק כאשר המפקיד נותן לשומר שהוא יחלק לעניים, אז הוא כבר לא יכול לתבוע כי הממון אינו שייך לו, וגם העניים אינם יכולים לתבוע, כיון שאינם יודעים למי זה שייך. ומשמע שבמקרה שבו המפקיד נותן כספי צדקה לשומר ולחזיר אליו השומר חייב על אבדה או גניבה של הכספים. הנתיות (סק"ו) מדייק כך גם מדברי שולחן ערוך.

אמנם, המשנה למלך (שכירות ב, ג) ביאר שלדעת הרמב"ם באמת מצד הסברא היינו פוטרים גם בלי פסוק כשממון עניים אבד למישהו, בגלל שאין מי שיתבע, אך הפסוק בא ופטר גם כשמישהו הפקיד את כספי הצדקה, ויש תובע ספציפי. בפועל, דנו הפוסקים במקרה של כספי צדקה שנעלמו. בשו"ת 'עשה לך רבי' (ה, מג) כתב שגבאי בית כנסת נחשב כמו אדם שיש לו כסף ייעודי, ולמרות זאת יש לפטור אותו משבועה לפני משורת הדין, כיון שאחרת אנשים לא יסכימו לקבל על עצמם תפקידים כאלו שיש בהם אחריות כספית. אמנם ה'אגרות משה' (ה, אורח חיים לג) כתב שלדעתו יש לחייב את השומר על כספי הצדקה, וזאת משום שהוא נחשב כשומר שכר, כיון שהוא יכול להשתמש, וממילא הוא חייב, ולגבי פטור 'לשמור ולא לחלק' סבר כדברי רש"י הסובר שיש לפטור את השומר רק במקרה שהוא עצמו המחלק.

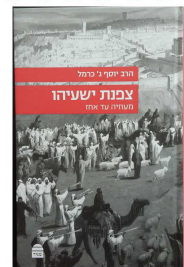
יש הסוברים (פתחי תשובה סק"ו בשם חוות יאיר (קצט) שגם מי שאבדו לו המעות של העניים חייב לשלם כדי לצאת ידי שמיים. אמנם המהר"ם שיק (חו"מ יד) חולק וסובר שאין מקום לומר שחייב בדיני שמיים אם רוצים לחייבו מדיני שומרים. והציץ אליעזר (ה, יג) כתב שאפילו אם נאמר שבמקרה כזה פטור, יש מקום לומר שאדם שנדר לתת כספי צדקה הוא אחראי על הגעתם ליעד מדין נדרו, ולכן הוא חייב לצאת ידי שמיים ולשלם את הנדר אם הכסף נעלם.

סיכום: הגמרא פטרה שומר שנגנבו ממנו כספי צדקה, ונחלקו הראשונים בהיקף הפטור. הלכה למעשה נחלקו האחרונים גם בין הפוטרים, יש שחייבו אותו לפחות לצאת ידי שמיים. נודר נדר בוודאי שחייב.

חדש - "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעוזיה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטורי זה בתולדות עמנו: עוזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו. בביאורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה

הרב יוני לביא, מנהל מוקד "חברים מקשיבים" לנוער (טל: 1599-5000-54 בכל ערב, ובאחר: makshivim.org.il)
ופעיל ב'לב אבות' - קו יעוץ להורי מתבגרים (טל': 02-9973232 ובאינטרנט levavot.org.il)

מה אפשר ללמוד מהתפילין?

השבת אנו קוראים על מצוות תפילין "וקשרתם לאות על ירך" שהיא אחת המצוות החביבות על עם ישראל לדורותיו. בחפירות ארכיאולוגיות נמצאו זוגות תפילין עתיקים מאוד מלפני אלפי שנים, ביניהם גם כאלו ששימשו את לוחמי בר כוכבא. יש הטוענים שאף בתוך קברו של יחזקאל הנביא בעיראק נמצאו התפילין שלו (מרדכי מובא בבית יוסף או"ח סי' לד), והיו שניסו להכריע כך את המחלוקת המפורסמת על סדר הפרשיות בתפילין, האם כרש"י או כרבינו תם.

יד או ראש – מה קודם?

ישנם שני תפילין, האחד של יד והשני של ראש, ומשמעות הדבר שעבודת ה' צריכה להקיף את כל חיי האדם. הן את העולם המחשבתי שלו (=הראש), והן את העולם המעשי (=היד).

יחד עם זה ההלכה קובעת קודמת שסדר הנחת התפילין הוא שזו של יד קודמת לשל ראש. הדבר מזכיר את דבריהם של בני ישראל במעמד הר סיני - "נעשה ונשמע" (שמות כד, ז), ובא לבטא עיקרון חשוב: אנו מתחילים מהמחויבות המעשית לקיום המצוות ביד, גם אם עדיין לא הבנו אותן עד הסוף בראש. אנו יודעים שיש לכל מצווה משמעויות רוחניות ורעיוניות ועומקים גדולים, אך יחד עם זה עצם הקיום עומד לכשעצמו ולא מותנה בזה. אומנם, גם את התפילין של יד אנו מניחים על הלב, כדי לומר לנו שאנו חותרים כל הזמן לא להסתפק במעשה הטכני, אלא לערב עימו את הלב והכוונה.

ההבדל בין עולם הרוח והמעשה

תפילין של ראש מחולקים לארבעה בתים אך בשל יד יש רק אחד ובו מונחות כל ארבע הפרשיות. כך גם עולם המחשבה שלנו הוא מוגוון וייתכנו בו דעות שונות ו"שבעים פנים לתורה". עולם המעשה, לעומת זאת, צר יותר, ובסופו של דבר צריך להכריע בין הדעות השונות ולבחור בהנהגה מעשית אחת. "אלו ואלו דברים אלוקים חיים הם", אבל "הלכה כבית הלל" (עירובין יג, ב).

ומי שיש לו רק אחת?

ההלכה קובעת שאדם שיש לו רק תפילין אחד, של ראש או של יד - יניח אותו, ולא יאמר לעצמו: "עד שאין לי את שניהם יחד, אין טעם במצווה חלקית". זה לא נכון. יש ערך בכל חלק בפני עצמו, גם בלעדי החלק השני. כך גם בעולם של אמונה ומצוות. יש ערך באמונה בפני עצמה, גם אם היא לא מתבטאת בקיום מעשי של מצוות, ויש ערך במעשים, אפילו אם אמונתו של האדם עדיין לא מבוררת ואינה איתנה עד הסוף. כמובן שהשאיפה שלנו היא לחיים של שלימות הכוללים את שני החלקים, וכך גם בהנחת תפילין יש להניח אותן ברצף אחד מבלי לדבר בין תפילין של יד לשל ראש.

ארבע מחשבות על אולימפיאדה אחת

במה אנחנו טובים?

בואו ונודה בזה פעם אחת ולתמיד. ספורט זה לא התחום שלנו! נכון, זכינו בהכי הרבה פרסי נובל, המצאנו את תורת היחסות ואת הדיסק און די, יש לנו את חיל האוויר הטוב בעולם והענקנו לאנושות את עשרת הדיברות. אבל כשמדובר בתחרויות ספורטיביות הציון שלנו הוא מספיק בקושי, ומה שהתרחש בשבועות האחרונים בריו זו עוד הוכחה לכך. מה שמפתיע הוא שבכל פעם זה מאכזב אותנו מחדש. כל ארבע שנים העם הנבחר מתמלא בצפייה שהפעם האנושות תגלה מי הוא באמת לא רק בתחום המוח אלא גם בתחום הכוח, ושעל הפודיום המלכותי ינגנו בגאון את התקווה. בכל פעם מחדש אנחנו מתאכזבים לגלות שקופצנו במוט אכן עבר את הרף, רק מלמטה, ושהשחיינית עם הכובע הכחול-לבן כמעט טבעה במים העמוקים. אז זהו, חברים, הגיע הזמן שנכיר בזה. הבשורה הגדולה שלנו לעולם היא כנראה יותר בתחום התעופה לגובה מאשר בקפיצה לרוחק, ויותר בלרומם את הרוח האנושית מאשר בלהפיל איזה גברתן אל המזרון. לא צריך להתנצל על זה, ואין לנו במה להתבייש.

מי בעד ספורט

מה היהדות חושבת על ספורט? כבר לפני 850 שנה הרמב"ם ענה על תשובה מאוד אוהדת: "הואיל והיות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא, שהרי אי אפשר שיבין או ידע דבר מידיעת הבורא והוא חולה, לפיכך צריך להרחיק אדם עצמו מדברים המאבדין את הגוף, ולהנהיג עצמו בדברים המברין והמחלימים (=מחזקים)" (הלכות דעות ד, א). מבחינה זו לעשות ספורט ולחזק את הגוף יכול להיות ממש עבודת ה'. איך כל זה קשור לאולימפיאדה? כאן התשובה שונה לגמרי. זה באמת לא קשור! התועלת הגדולה בספורט היא כשהוא נעשה על ידך. כשהאדם מפעיל את עצמו, מחלץ את עצמותיו ומחזק את שריריו. אך כשמיליוני אנשים מתרווחים על הכורסא עם קערות פיצוחים וקולה, וצופים בקומץ של מקצוענים שקורעים את עצמם על המסך - זה אולי בידור טוב להמונים, אך כל קשר בין זה לבין שמירה על בריאות הגוף - הוא מקרי בהחלט. להפך. הצופים הפאסיביים הולכים ומחלידים, והספורטאים הנמרצים שוחקים את גופם ואת נפשם, לעיתים תוך גרימת נזק לטווח רחוק או שימוש בחומרים מופקפקים, והכול למען המדליה הנכספת.

פחות חצי שניה

השבוע שיתף אותי חבר בחוויה שמלווה אותו עוד מימי בית-הספר העליזים. זו היתה תקופת האולימפיאדה ואחד הרצים שיפר את השיא העולמי בחצי שניה. כל התלמידים באו למחרת נרגשים לכיתה ודיברו בהתלהבות על השיא החדש. המורה המבוגר ראה את צהלות השמחה והתעניין על מה הרעש. "המורה", הם הסבירו לו בסבלנות, "אתמול הרץ באולימפיאדה שיפר את השיא העולמי בחצי שניה!!!". המורה הרהר שניה ואז זרק משפט לאוויר – "ומה הוא עשה באותה חצי שניה?". בכיתה השתררה דממה. אחרי רגע התלמידים פרצו בצחוק. "המורה, אתה לא מבין?! הוא הגיע ח-צ-י-ש-ג-ה מהר יותר מהשיא העולמי!". "הבנתי", ענה המורה, "מה שאתם אומרים הוא שאדם רץ והתאמן במשך עשרים שנה, והשקיע כל כך הרבה שנים מחייו בשביל להגיע חצי שניה קודם. בסדר, אז הוא הצליח וניצל את הזמן, והגיע חצי שניה לפני האחרים. אני רק שואל מה הוא עשה באותה חצי שניה שהוא הרוויח?". באותו רגע התלמידים צחקו עליו בליבם. 'מה הזקן הזה מבין בספורט ובשיא עולמי חדש?!'. רק שנים מאוחר יותר, כשצברו קצת ניסיון חיים, הם הבינו כמה חוכמת חיים עמוקה הייתה באותה תגובה של המורה. במילים פשוטות הוא רצה להמחיש להם את משמעות הזמן, ואת סדרי העדיפויות לפיהם אנו מנהלים את החיים שלנו. בני אדם עשויים להשקיע משאבים אדירים בדבר שאין בו תועלת אמיתית, ולהזניח מרחבי חיים מופלאים, עמוקים ורוחניים, שכף רגלם כלל לא תדרוך בהם, כי יהיו עסוקים מידי בלעקוף מישהו אחר בחצי שניה...

לשבור את השיא של עצמך

ואחרי כל הביקורת אי-אפשר בלי כמה מילים טובות על אירוע הענק בריו.

ראשית, חידוש מרענן הוא לראות מדינות שנאבקות זו בזו לא ברובים ופגזים, אלא על המגרש או בבריכת השחיה. יפה במיוחד לראות איך כשהקרב מוכרע שני הצדדים מתחבקים או לוחצים ידיים, פרומו זעיר לחזון אחרית הימים הקסום של הנביא ישעיהו: "לא יישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה" (ב,ד). שנית, למדנו את ערכו של **עמל ומאמץ**. כל אחד מהמשתתפים באולימפיאדה התאמץ במשך זמן רב כדי לזכות להגיע למעמד הזה. בעולם שהפך את 'עמל' ו'מאמץ' למילים גסות כמעט, ו'להזיע' הוא דבר שקורה רק כשהמוזגן מתקלקל, טוב להיפגש באנשים שבאמת משקיעים כדי להגיע לתוצאות. שמוכנים למסור את הנפש למען משהו שחשוב להם, גם כאשר זה דורש מהם יותר מאשר שתתקלקל או הורדת אפליקציה. יש כאן מסר חשוב מאין כמותו לעולם המודרני שהתמכר לנוחות ומילה לסיים. המוטו של האולימפיאדה הוא "מהר יותר, גבוה יותר, חזק יותר" - השאיפה להגיע כמה שיותר רחוק ולשבור את השיא. זוהי שאיפה נהדרת אך חשוב שנחדד בדיוק את המטרה: הנקודה החשובה באמת אינה **לעקוף את האחרים** ולהיות **יותר טוב מהם**. העיקר הוא להיות **בתנועת התקדמות מתמדת** ולשבור כל הזמן את **השיאים של עצמך**. כל מי שיחיה כך את חייו יוכל אחרי 120 שנה לענוד על חזהו את מדליית הזהב.

חמדת האנציקלופדיה התלמודית

הפרשה בהלכה

ברכת המזון

חז"ל דרשו מן הפסוק "וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה", שיש לכלול בברכת המזון שלוש ברכות מדאורייתא: ברכת הזן, ברכת הארץ וברכת בונה ירושלים. בכל זאת מקובל שאת הברכה הראשונה, ברכת הזן, תיקן משה רבנו; השנייה, ברכת הארץ - יהושע בן נון; והשלישית, ברכת בונה ירושלים תיקנוה דוד ושלמה. אין זאת אלא שתוכן הברכות כבר נקבע בהר סיני, עוד קודם שבאו יהושע, דוד ושלמה ותיקנו ברכות אלו. הם רק ניסחו את הברכות כפי שהן מופיעות בסידורינו.

כיון שהברכה הראשונה ניתקנה ע"י משה רבנו, תמוה הוא לכלול בתוכה פסוק שאמרו דוד המלך: "פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון" (תהל' קמה, טז). ובכל זאת, הרי חלק מפסוקי ספר תהילים, ואף מזמורים שלמים נאמרו כבר לפני דוד המלך ע"י קודמיו. והראייה שהנוסח הוא: "**כאמור** פותח את ידך", ולא: "**ככתוב** פותח את ידך". כאמור, מעיקר הדין היה הנוסח של שלוש הברכות שונה מזה שבידינו, ואדם היה יוצא חובת הברכה גם אם היה אומר בארמית: "ברוך רחמנא מלכא מאריה דהאי פיתא". לפי זה ייתכן שאדם השר בזמירות שבת "צור משלו אכלנו", המכיל בתים המקבילים לברכות שבברכת המזון (הזן את עולמו... בשיר וקול תודה... רחם... יבנה המקדש), כבר יצא ידי חובתו. שמא צריך אדם לכוון בעת שהוא מזמר זאת, שלא לצאת ידי חובתו, ויעשה זאת רק כשיברך ברכת המזון כתיקונה.

ע"פ הערך **ברכת המזון בכרך ז**

ישב ששמו שם גנאי

כמו בימינו, גם בימי חז"ל תלו על לוח המודעות של בית הכנסת ב'רחוב', ישוב הסמוך לבית-שאן, רשימה של הכשרים - מה מותר לאכול ומה אסור. אלא שבימינו עשויות המודעות מניר, ובימיהם היתה זו כתובת פסיפס ענקית, שעליה דרכו ובוודאי את תוכנה למדו. לא הרחק משם, תחומה של העיר צור, שברובו ישבו נוכרים. ואם ישבו שם יהודים, הרי היה זה מחוץ לתחומי ארץ ישראל, ומותר היה להם לעבוד בשנת השמיטה. אבל בדרומו של תחום צור, סמוך לגליל, היו ערים יהודיות, ועל תושבי רחוב היה לדעת שאלו הן "העירות האסורות בתחום צור" - משם לא מביאים פירות בשנת השמיטה. הרשימה של ערים אלו מופיעה גם בתוספתא, ושם מופיעה עיר בשם "בית כריא". תשאלו תושב רחוב, והוא לא יכיר עיר בשם זה. הוא מכיר, וכך כתוב על רצפת בית הכנסת שלו, את ביבדה - אולי קיצור של בית כריא. אבל כל הארץ מכנה עיר זו בשם בית כריא, וכל כך

למה? כי בפרשתנו כתוב: "פסילי אלהיהם תשרפון באש" (ז, כה) - מצוה לאבד ולבער עבודה זרה, ובכלל זה אף לכנות לה שמות גנאי. "היו קורין אותה בית גליא (לשון גובה), קורין אותה בית כריא (לשון חפירה ושפלות)" (ע"ז מו, א). כנראה, גם 'בית בדיא' הוא שם של ע"ז, ולכן היו שכינו אותו ישוב בשם 'בית כריא'. מי שגר בישוב כזה, לא פלא הוא שבשנת שמיטה היה צורך להכריז שפירותיו אסורים באכילה, כיון שכנראה גידל אותם בשביעית.

ע"פ הערך בעור ע"ז בכרך ד

רפואה והלכה

ברכות הנהנין לתרופות ולרפואה

וְאֶכְלֶתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבִרְכַּתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ [דברים ח י]

מתוך: א. שטינברג, אנציקלופדיה הלכתית רפואית, מהדורה חדשה תשס"ו, כרך ב, ערך בברכות ותפלות, טורים 386 – 393

ברכות רפואה של חולה

בהקזת דם - הנכנס להקזי דם אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלקי, שיהא עסק זה לי לרפואה ותרפאני, כי א-ל רופא נאמן אתה ורפואתך אמת, לפי שאין דרכן של בני אדם לרפאות אלא שנהגו [1], כי רופא חינם אתה. ולאחר שהקזי אומר: ברוך רופא חינם [2].

אכן, הנוסח שבפוסקים, והוא הנוסח המקובל בידינו הוא:

יהי רצון מלפניך ה' אלקי [ואלקי אבותי] [3] שיהא עסק זה לי לרפואה, כי רופא חינם אתה. ולאחר שהקזי יאמר: ברוך רופא חולים [4].

יש אומרים, שלאחר ההקזה יברך בשם ומלכות [5], אך בימינו אין נוהגים כן [6]. יש מי שהבדיל בין פעולת רפואה שאין בה חשש סכנה, שיברך בלא שם ומלכות, לבין ניתוח, שצריך לברך בשם ומלכות [7].

בפעולות רפואיות אחרות - יש סוברים, שבכל דבר שעושה לרפואה יאמר נוסח זה [8]; יש סוברים, שדווקא בהקזת דם יאמר זה [9]; ויש מי שהכריע, שאת נוסח 'יהי רצון' שאומר בתחילה, שהוא רק בקשה, יש לומר בכל דבר שעושה לרפואה, אך הברכה האחרונה יאמר בלא שם ומלכות [10].

אם דבר זה שהוא אוכל או שותה לרפואה צריך לברך עליו [ראה להלן], יאמר תחילה תפילה זו ואחר כך יברך, שלא להפסיק בין ברכה לאכילה [11].

ברכות הנהנין על תרופות

תרופה טעימה - תרופה שהיא טעימה לו, ויש לו הנאה ממנה, מברך עליה ברכת הנהנין תחילה וסוף [12], והיינו שבלא הרפואה נהנה מהם [13], ואף על פי שאינו תאב למאכל זה באותו זמן, ואינו אוכלו אלא מחמת אונס מחלתו [14].

תרופה בלתי טעימה - אם טעם התרופה הוא רע, ואין לו הנאה ממנה, אף על פי שיש לו תועלת מרפואתה - יש אומרים, שאין מברך עליה [15]; יש מי שכתב, שדווקא כשטעמה מר, אבל אם טעמה אינו טוב כל כך, כיון שעל כל פנים אינה רעה והחיד נהנה ממנה, יברך [16]; ויש אומרים, שאפילו אינו נהנה ממנו כלל, כגון מאכל מר, מברך ומזכיר בברכתו רפואה [17]. יש מי שכתבו, שאם התרופה מצופה בסוכר, אף שהיא עצמה מרה, יברך שהכל, כי נהנה הוא מהסוכר לפני שטועם את התרופה [18]; אבל אם הסוכר מעורב עם התרופה, כגון בכדורי מציצה או בסירופ, לא יברך, כי בריא לא משתמש בהם להנאתו [19].

אוכל דרך צנתר - חולה שמקבל את האוכל דרך צנתר [=זונדה] לקיבתו, ואין לו הנאת גרונו כלל, הסתפקו האחרונים אם חייב בברכה ראשונה ובברכת המזון [20], והדעת נוטה שאין צריך לחוש כלל לברך [21].

ברכה ראשונה - אם נתחייב בברכה - יש אומרים, שבכל מקרה שאוכל או שותה לרפואה יברך תמיד שהכל [22]; ויש אומרים, שגם אם מכווין לרפואה, יברך הברכה הראויה לאותו מאכל או משקה [23].

ברכה אחרונה לא יברך כשאין בכמות התרופה שיעור הראוי לברכה אחרונה [24].

מים לרפואה - השותה מי מעיינות או מים מינרליים לרפואה - יש אומרים, שאפילו יש להם טעם טוב לא יברך, כי תקנו ברכה על המים רק כששותה לצמא [25]; יש אומרים, שאמנם לא יברך אך יאמר יהי רצון שיהיה לרפואה [26]; יש אומרים שיברך, כיוון שמכל מקום נהנה הוא [27]; ויש מי שכתב, שאפילו אין בהם טעם צריך לברך [28].

יש מי שהעלה, שהשותה מים לרפואה יברך ברכת שברא מי רפואות [29], ודחו דבריו [30].

יש מי שהציע לאכול סוכר עם המים המינרליים, לברך על הסוכר, ולפטור את המים [31].

השותה הרבה מים לא להנאה אלא כדי להוריד במשקל, לא צריך לברך [32].

בליעה - אם רק בולע התרופות, כגון גלולות, אף על פי שאינן מרות, לא יברך [33].

דברים אסורים - אוכל או משקה לרפואה שהוא מדברים האסורים - יש אומרים, שלא יברך עליהם [34]; ויש אומרים, שיברך

עליהם תחילה וסוף [35], ואפילו אכל איסור דאורייתא [36]. יש שחילקו בין אכילת דבר איסור שהאיסור הוא בגוף החפץ

הנאכל, שאז גם אוכל לרפואה לא יברך, לבין דבר אסור שהשעה גרמה לו את האיסור, כגון אכילה ביום-הכיפורים, שאז אם

הוא חולה וזקוק לאוכל, יברך [37]. ועוד יש מי שהציע לצאת ידי כל הדעות, שיהדר לברך על המים ויתכווין לפטור גם את

האיסור [38]. אכל או שתה לרפואה דבר של איסור שנפשו של אדם קצה בו, כגון שקצים ורמשים, לא יברך לפניו ולאחריו [39].

מאכל מזיק - רופא שאסר על חולה לאכול או לשתות דבר מסויים, אם עבר החולה ואכל או שתה אותם - יש אומרים, שאם הדבר

מזיק לו, לא יברך ברכת הנהנין [40]; ויש אומרים, שאם נהנה מהדבר, ואינו מזיקו מיד, וגם לא מזיק לאחרים, חייב לברך [41].

מאכלים המזיקים לבריאות, אינם נחשבים כאוכל, ולא חלה עליהם חובת ברכה [42].

שיעורים - יש אומרים, שאין מברכים על תרופה אף שנהנה ממנה, אלא אם אכל כזית או שתה כרביעית [43]; ויש אומרים, שאין לחלק בין אוכל ושתיה לרפואה לבין אוכל ושתיה רגילים [44].
מים לבליעת תרופה - השותה מים להבליע התרופה, או להפיג טעם התרופה, אם אינו צמא, לא יברך, אבל השותה שאר משקים, או אפילו שותה מים, וכוונתו גם להרוות את צמאונו, יברך [45].

מקורות והערות

[1] וכתב הט"ז, יו"ד סי' שלו סק"א, דהיינו שהוא מתנצל למה מבקש רפואה על ידי ההקזה שהוא לפי הטבע, אף שאינו ראוי לעשות כן, אלא לבקש רחמים להינצל על ידי רחמים של מעלה, מכל מקום כיוון שכבר נהגו לעשות רפואה על ידי הטבע, גם אני עושה כן, ועל כל פנים אני מודה שהכל בא על ידך. ועל זה חולק אב"י דלא לימא שכן נהגו, דגם התורה הסכימה על זה שיהא רפואה על פי הטבע, כי ירדה תורה לסוף דעת האדם שלא יהיה זכאי כל כך שתבוא רפואה על ידי נס מן השמים; [2] ברכות ס א; [3] חיי אדם סה א; קישו"ע סא ד; [4] סדר רב עמרם גאון; רמב"ם ברכות י כא; טושו"ע רל ד. וראה בהגהות הגר"א, ברכות שם, שהגיה כפי הנוסח שבפוסקים. וג"י הרי"ף והרא"ש ברכות שם, ברוך רופא חניס; [5] סדר רב עמרם גאון; רמב"ם שם; ב"י או"ח סי' רל; ט"ז שם סק"ג; באר הגולה שם; באה"ט סי' רל סק"ה; חיי אדם סה א; קיצשו"ע שם. וכן משמע מערוה"ש או"ח רל ה; [6] פמ"ג או"ח בא"א סי' רל סק"י; אשל אברהם (בוטשאטש) או"ח סי' רל; מ"ב סי' רל סק"ז. וראה בכס"מ ריש פ"י מהל' ברכות, שכתב שאין ברכה בחתימת ברכת הקזה, וראה באריכות בשער הציון למ"ב סי' רל סק"ט; [7] הגר"א קוק בסידורו עולת ראייה, עמ' שצ; [8] מג"א שם סק"ו; חיי אדם שם; קיצשו"ע שם. וכן כתב בערוה"ש או"ח רל ה, וסיים - וכן נוהגים המדקדקים; [9] באר היטב שם סק"ה, בשם הרד"א; [10] מ"ב בשער הציון סק"ח. וראה בשמירת שבת כהלכתה פ"מ ספ"א, שיאמר תפילה זו כשלוקח תרופה כלשהי, או עושה טיפול רפואי כלשהו; [11] קיצשו"ע שם; [12] ברכות לו א; שם, לח א; טושו"ע או"ח רד ח; שו"ת אגרות משה תאו"ח ח"א סי' פב. וראה בתוס' ברכות לח א ד"ה והא; [13] תוס' ברכות לו א ד"ה כיון; [14] שו"ע הרב סי' רד יד; [15] תוס' ברכות שם, ד"ה כיון; מג"א סי' רד סק"י וסק"ד; מ"ב סי' רד סק"ג; [16] מאירי ברכות לה ב; שער הציון שם סק"י; [17] אורחות חיים הל' ברכות, סי' לו בשם י"א; [18] הגר"ש אלישיב, הובאו דבריו בס' פתחי ברכה, מכתב ד; הגר"ש אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם ח"ד תאו"ח סי' רד סק"א. וראה שמירת שבת כהלכתה, פ"מ הע' קצא, בשם הגר"ש אויערבאך, וי"ל; [19] הגר"ש אויערבאך, שם; [20] ראה שערים המצויינים בהלכה סי' נ סק"ח; [21] ראה בס' וזאת הברכה, בירור הלכה סי' מו; [22] רשב"א בחידושו לברכות שם; המאירי ברכות שם; הריטב"א בהל' ברכות פ"א הי"ח. וכן הכריעו הרמ"א או"ח רד יא; ערוה"ש או"ח רד כב; [23] תר"י לברכות, כז א, בדפי הרי"ף; בדק הבית לב"י בס"י רד לשיטת תוס' ברכות, לח א ד"ה והא, ורמב"ם ברכות ג ג. וכשיטה זו פסקו המג"א סי' רד סק"ד; באור הגר"א סי' רד סק"ל; מ"ב סי' רד סק"ה; שו"ת אגרות משה תאו"ח ח"א סי' פב; [24] שו"ת באר משה ח"א סי' ט; [25] שו"ת יד הלוי סי' לה; [26] שערי הלכה ומנהג, הוספות ומילואים, סי' כג. וראה שם שכן הורה הצמח-צדק הלכה למעשה; [27] שו"ת שואל ומשיב מהדו"ה סי' כג; שו"ת בנין ציון סי' י, וביתר הרחבה שם ח"ג סי' ז; [28] סי' תהילה לדוד או"ח סוסי רד; [29] אב"ד אורמין בשומר ציון הנאמן שנת תר"ז, על פי הירושלמי ברכות, ו ח. ובגירסת נוסח הברכה הזו בירושלמי - גירסתנו היא ברוך שברא מי רפואות; גירסת הערוך ע' דקר היא מיני רפואות; גירסת הרוקח סי' שמא והראב"י"ה ברכות סי' קכג היא בורא רפואות; [30] שו"ת יד הלוי שם, שלא נזכרה ברכה זו בפוסקים, וכן כתב החיד"א בשו"ת ברכה סי' רד אות ב; [31] שו"ת אבני חפץ סי' לו, שהעיד על הגר"י שמעלקיס בעל שו"ת בית יצחק. ואם שותה את המים המינרליים דרך שפופרת של זכוכית, כתב בשו"ת אבני חפץ שם, שלא יברך כלל; [32] שו"ת רבבות אפרים ח"ז סי' עה; [33] שמירת שבת כהלכתה פ"מ ספ"ד; [34] רבנו ירוחם, הובא בב"י או"ח סי' רד; ב"י סי' קצו; [35] רמב"ם, ראב"ד ורא"ש, הובאו בב"י שם; שו"ע או"ח קצו ב; שם רד ט; [36] מ"ב סי' קצו סק"ה; [37] ראה ילקוט יוסף ח"ד שבת, ד, סי' שכת, הע' לב; [38] שו"ת מלמד להועיל סי' לב; [39] מג"א סי' רד סק"כ; מ"ב שם סק"ח; שו"ת פנים מאירות ח"ב סי' ז; [40] יפה ללב סי' רד סק"י; שו"ת חלק לוי תאו"ח סי' ה; [41] שד"ח, מערכת ברכות, סי' א כלל לג; שו"ת מהר"ם שיק תאו"ח סי' רס; [42] ברכות לה ב, וברש"י שם ד"ה אזוקי; טושו"ע או"ח רב ד; [43] הגר"א ראם, הובא בס' מקראי קודש להגר"פ פרנק, פסח ח"ב עמ' קמד; [44] הגר"פ פרנק, שם; [45] שו"ע רד ז, ובמ"ב שם סק"ב.

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פיסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישי, זכויות אזרח ועוד ועוד. זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראל של מכון ארץ חמדה.

לרכישה

(מתוך ח"ט)

Israel

ישראל
סיוון תשע"ב

מזוזה שנקבעה באלכסון כלפי חוץ

שאלה:

מה הדין אם אדם קבע מזוזה בפתח הבית כאשר ראש המזוזה פונה כלפי חוץ באלכסון?

תשובה:

האשכנזים נהגו לקבוע את המזוזה באלכסון, כאשר ראש המזוזה פונה לצד פנים הבית. אם אדם קבע באלכסון כאשר ראש המזוזה לצד חוץ, רצוי לתקן את כיוון המזוזה. אך אם קשה לתקן, אפשר להקל ולהשאירה כך¹.

¹ בגמרא במנחות (לג ע"א) מובא שהקובע מזוזה כמין נגר לא יצא ידי חובתו, ונחלקו הראשונים בפירוש המימרה. רש"י שם פירש שכמין נגר הוא כנגר שתוחבים הנגרים בכותל (במאוזן) ויש להניחה במאונך, מלמעלה למטה, והתוספות (שם ד"ה הא) הביאו שדעת רבנו תם היא להפך, שמעומדת פסולה, וצריך לקבוע את המזוזה דווקא מאוזן. דעת הרמב"ם (הלכות מזוזה ה, ח) היא כרש"י, וכן פסק בשולחן ערוך (יו"ד רפט, ו), אבל הרמ"א (שם) כתב שכיוון שלפי רבנו תם מזוזה זקופה פסולה, המדקדקים קובעים באלכסון, ויוצאים בכך ידי כל השיטות.

עוד הביאו התוספות שם, שבירושלמי (מגילה ד, יב) כתוב שצריך שישמע' יהיה רואה את הפתח. וביארו שלפי רש"י היינו שגוללים את המזוזה מ'אחד' כלפי 'שמע' (משמאל לימין), ואז תיבת 'שמע' תהיה לצד אויר של הפתח. אבל לפי רבנו תם הכוונה היא שהשיטה הראשונה (שבה תיבת 'שמע') תהיה לצד הבית, ושורה התחתונה לצד רשות הרבים. ועל פי זה כתב הרמ"א (שם) שלפי מנהגנו לחשוש גם לשיטת רבנו תם צריך לכוון את ראש המזוזה לצד הבית.

מי שקבע את המזוזה באלכסון וראש המזוזה לצד חוץ, לשיטת ר"ת לא קיים את דברי הירושלמי. וכתב בתרומת הדשן (סי' נב) שאפילו לדעת רש"י, מזוזה הקבועה כך היא גרועה יותר, מפני שמי שעומד בתוך הפתח דרך כניסה לבית יצטרך להחזיר את פניו לאחוריו כדי לקרוא את הכתב של המזוזה. ולכן ודאי רצוי שיתקן.

אמנם נראה שבמקום צורך יש להקל מכמה טעמים: א) אף תרומת הדשן לא כתב במפורש שמחויב לתקן. ב) בפשטות נראה שלפי רש"י יצא ידי חובתו, ומעיקר הדין ההלכה כרש"י כמו שפסק השולחן ערוך, ורק המדקדקים מקפידים לצאת ידי שיטת רבנו תם. ג) הרמב"ם כלל לא הביא את הדין של הירושלמי.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך
הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

מתפללים לרפואתם השלימה של
אלחנן בן עדינה
אורית בת מרים
בתוך שאר חולי עם ישראל